

KÉT HADVEZÉR

Alekszandr Szergejevics Puskin életének meghatározó élménye, a Napóleon elleni 1812-es honvédő háború a Nagy Katalin egykori palotájának helyiségeiben berendezett híres líceum növendékeként érte. A franciákkal szembeszálló csapatok, a császári gárda és a népfelkelők ott vonultak el közvetlenül a líceum szomszédságában, és a növendékek kiszaladgáltak, hogy ünnepeljék a hadba vonulókat.

*Emlékezünk: Vonult a sok sereg,
Mi bátyáinktól sorra elbúcsúzva,
A könyveinket kézbe vettük újra,
És irigyeltük azt, ki halni ment*

– írta később a költő. A nemzet széles rétegeit egyesítő, hazafias lelkesedés, majd a győzelem mámore mély nyomot hagyott a költő lelkében, és a háború számos versének témája lett. Ezek közül kiemelkedik kettő, amely két orosz hadvezérnek állít emléket.

A *hadvezér* hőse a balti német és skót elődöktől származó Barclay de Tolly (1761–1818), akit az orosz–török és orosz–svéd háború sikeres hadvezéréként nevezett ki az uralkodó a Napóleon ellen induló csapatok élére. De Tolly a felégetett föld stratégiájával igyekezett megállítani a támadót, ami azonban sokak nemtetszésével találkozott, ezért Szmolenszk el-este után I. Sándor Kutuzovot nevezte ki a helyére. De Tolly ezt követően az 1. hadsereg élén, az első vonalban vett részt a borogyinói ütközetben, ahol kétszer is kilőtték alóla a lovat.

A helyszín, ahol a költő a hadvezérre emlékezik, a Téli Palota Hősök Terme, melynek falait az angol Dawe (oroszos ejtése *Djú* – ez a ritmus szempontjából fontos) képei díszítik. Az ódát kipontozott sorokkal elkülönített elmélkedés zárja, mely a nagy ember és a hitvány tömeg Puskinnál gyakori ellentétét fogalmazza meg.

A másik hadvezér Mihail Illarionovics Kutuzov (1745–1813), aki azon kevesek közé tartozott, akik megértették de Tolly stratégiáját, és maga is ezt választotta, odáig menve, hogy még az ősi – de a 18. századtól háttérbe szorult – fővárost, Moszkvát is feladta, és így aratott végül győzelmet Napóleon hadai fölött.

Kutuzov Szentpéterváron, a Kazanyi Székesegyházban van eltemetve, amelyet kifejezetten a napóleoni háborúk hőseinek emlékére építettek, ezért itt vannak elhelyezve a zsákmányul ejtett francia hadi lobogók.

A vers 1831-ben íródott, s a küzdelem, amelynek okán Puskin a hadvezért ébreszti („Fel, talpra, s mentsd a cárt s hazát”), nem más, mint a lengyelek oroszellenes felkelése, amelynek emlékére Vörösmarty *Az élő szobor* című költeménye (1841) született – a másik fél, a lengyelek iránti együttérzésből.

Puskin a megírás idején nem publikálta a verset, mert attól tarthatott, hogy Ivan Fjodorovics Paszkevics (1782–1856), Varsó hercege, a felkelés (és utóbb a magyar szabadságharc) vérbe fojtója sértőnek tarthatja, hogy – ellentétben I. Miklóssal – a vers nem őt nevezi meg Kutuzov utódként.

A költemény végül 1836-ban jelent meg, a de Tollynak szentelt óda után, mintegy válszéként a vádakra, melyek szerint Puskin alábecsülte Kutuzovot. A költő még cikket is megjelentetett a *Szovremennjyik* folyóiratban, *Magyarázat* címen: „Egyedül Kutuzov volt képes kezdeményezni a borogyinói ütközetet, egyedül Kutuzov volt képes feladni

Moszkvát, elaltatva Napóleont, és Moszkva lángjai közt kivárni a sorsfordító pillanatot: mivel Kutuzovot össznépi bizalom övezte, amelyet csodálatosan igazolt is. Kutuzov hírnevének nincs szüksége semmiféle dicsőítésre, a költő véleménye pedig nem képes se fölmagasztalni, se alábecsülni azt, aki legyőzte Napóleont, és Oroszországot fölemelte ama magaslatra, amelyre 1813-ban jutott.”

Mindkét költemény magasztos, ünnepélyes 18. századi nyelven szól. A fordításban ezt igyekeztem érzékeltetni az archaizáló lexikai elemekkel (balvégzetű vezér, elbánt ved sorod, dicsbabér; lánglélek, hadastyán) és régies igealakokkal (festé, áldozál, átadád; megtevéd, elhagyál).

A L E K S Z A N D R S Z E R G E J E V I C S P U S K I N

A hadvezér

*A cári palota egyik terme e csarnok:
Se dús aranyozás, se bársonyok, damasztok,
Üvegszekerény nem őrz itt gyémántkoronát;
Más ékessége van: köröskörül falát,
Ahol helyet talált, az élesszemű mester
Festé telis-tele, szabad s merész ecsettel.
Parashti nimfa nincs, se szűz madonnafej,
Se kelyhet tartó faun, se női dús kebel,
Se tánc, se vad s vadász – csak köpenyek és kardok,
És hősi tette kész, igaz katonaarcok.
Művész festette meg tömött sorokban itt
A honvédő sereg dicsó vezéreit,
Akik felett ragyog a nagy hadjárat fénye,
S a tizenkettes év örökre szent erénye.
Köztük barangolok gyakorta, hallgatag,
S elnézem ismerős ábrázolatjokat,
És mintha hallanám mennydörgő hadparancsuk.
Sokuk eltávozott; mások, akiknek arcuk
Oly ifjú még amott, a festett vászonon,
Már aggok, s csendesen várják, ki lesz soron.
Babérral ékesek...*

*E marcona csoportban
Egy férfi vonz kívált. Előtte állva hosszan
El-eltűnődöm, és le nem veszem szemem
Óróra, és minél tovább szemlélgetem,
Annál inkább elfog az ólomsúlyú bánat.*

Életnagyságú kép. Hatalmas homlokának
A ráncai mögött megsejthető a nagy,
Igaz szomorúság. Körötte alkonyat;
Mögötte tábor áll. Nyugodtan s keserűen
Tekint onnan le ránk, s töprengve, megvetően.
A mester tán saját lelkét mutatta meg,
Így ábrázolva őt, ámbár az is lehet,
Hogy szándéktalanul diktálta így az ihlet –,
De Dawe pontosan így festé meg ezt a képet.

Balvégzetű vezér!... Elbánt veled sorod:
E földért áldozál mindent, bár nem honod.
A plebsz tekintete be nem hatol fejedbe,
S te hordtad tervedet némán magadba rejtve.
S a nép, mivel neved fülének idegen,
Harsogva üldözött, s te tűrted csendesen,
S bár áldhatná neved, mert megmentéd, helyette
Ő szítkot, átkot szórt magasztos ősz fejedre.
S az éles elme, ki felérte tervedet,
A senkik kedvéért tevéled szembe ment...
Soká viaskodál szilárd és hűvös ésszel,
Rendíthetetlenül a közös tévedéssel;
Míg végül féluton te kénytelen valál
Engedni, s átadád a dicsabért – habár
Neked jár tetedért –, hatalmad és a terved,
S a hadsorok között magányod rejtegetted.
S te ott, agg hadvezér! mint egy ifjú vitéz
Vetéd, hallván, amint az ólom füttyörész,
Magad a harcba, a halálotat keresve
Hiába! –

.....
.....

Ó, ember! Könnyre és kacajra méltó fajta!
A percnyi rossz siker megannyi híve s papja!
Hányszor jár köztetek, kit átkoz ostoba,
Bolondul elvakult és szörnyeteg kora,
Pedig dicső, akit az újabb nemzedékek
Költői lelkesen s meghatva ünnepelnek!

E szent sírkő előtt...

*E szent sírkő előtt fejem
Lehajtvá állok csendesen...
Itt minden alszik; csak a mécsek
Égnek, aranyra festve át
Színét a gránitoszlopok kövének,
S a zsákmányászlóknak sorát.*

*Alant pihen a Fővezér,
Kiről ezernyi dal regél.
Honunk nemes védelmezője,
Ki győz minden ellen felett,
Ama sasraj utolsó hőse,
Amelyet Katalin nevelt.*

*E sírban lánglélek lakik,
Onnét orosz hang hallatik,
Az évről, melyben hittetelve,
A nép bizalma szállt feléd,
S szólt, áldást kérve ősz fejedre:
„Menj, mentsd a hont!” – s te megtevéd...*

*Halld újra meg honunk szavát:
Fel, talpra, s mentsd a cárt s hazát,
Te rettegett, s dicső hadastyán,
Jelenj meg, sírodból kiszállj,
Mutatkozz meg, erőt sugallván
A hadnak, melyet elhagyál.*

*Jelenj meg és jelöld ki őt
A számtalan vezér között,
Ki léssen választott utódod!
De a templomban csend honol,
S a sírből nem hallik ki hangod,
Hol rezzenetlen álmodol...*

SOPRONI ANDRÁS fordításai